

Draai je niet om

Tove Alsterdal

Draai je niet om

Vertaald door Bart Kraamer

2017 Prometheus Amsterdam

Oorspronkelijke titel *Vänd dig inte om*

© 2016 Tove Alsterdal

© 2017 Nederlandse vertaling Uitgeverij Prometheus en Bart Kraamer

Omslagontwerp Janine Jansen

Foto omslag Thomas Bjørnstad

Foto auteur Nikolaj Alsterdal

Opmaak binnenwerk ZetSpiegel, Best

www.uitgeverijprometheus.nl

ISBN 978 90 446 3264 4

Proloog

Beckomberga
midden van de jaren negentig

DE SCHEMERING VOLGDE HAAR naar binnen. Geen radio die aanstond, geen angstschreeuwen.

Ze wist niet dat stilte zo groot kon zijn.

Als in een stad na de neutronenbom, dacht ze, waar alleen de huizen zijn overgebleven en ervan getuigen dat er ooit een stad was geweest.

De geur van urine was in ieder geval nog niet verdwenen, de stank van oude asbakken. De sporen van mensen worden niet met de streep van een pen uitgewist. Ze kon nog steeds het gedempte geluid van pantoffels horen, Trilafon-getrappel op de piskleurige plastic vloer, de schaduwen in de gang zien van degenen die aan kwamen sloffen om om genade of nog een sigaret te smeken. Als er een bord of een drol door de lucht was komen vliegen, zou ze hebben gebukt en niet eens verbaasd zijn geweest, daarop ingesteld zijn was na al die jaren een deel van haar zenuwstelsel geworden. Zwaaiende armen en stotende hoofden, benen die wild om zich heen traptten wanneer iemand werd vastgesnoerd, handen die haren vastgrepen om ze er met wortel en al uit te trekken en dan de zwerm van angstkreten en dwangmatig gemompel, alle opgekropte woede. *Het moet branden, branden, zondaars en duivelneukers, lulzwaaiers en vieze hoeren, jij die ons vergiftigt, het is de dood de dood, alles moet branden en verdampen in de hel,*

het straalt in de douche straalt van de muren straalt op sociotherapie, Jezus ziet mij, staar verdomme niet de hele tijd naar me, vervloekte stronteters en valse rukkers en spionnen, jullie kunnen me wat verdomde moordenaars...

In een van de zalen zag ze een achtergebleven schoonmaakkarretje en het drong tot haar door dat er geen chronische alcoholisten meer naar binnen zouden glippen om de schoonmaakmiddelen op te drinken. Een riem, vastgemaakt in een verlaten bed. Ze haalde de sleutelbos tevoorschijn, hoewel het er strikt genomen niet meer toe deed. Het vertrouwde gewicht in haar hand, lompe metalen dingen om de riemen en ramen mee open te maken, al deze sleutels die de gezonde mensen onherroepelijk van de zieke scheidde. Ze vroeg zich af of ze zich aan de nieuwe situatie zou kunnen aanpassen. Misschien was ze misvormd door het ondoorgroendelijke en vertwijfelde, alsof dat de natuurlijke toestand was of in ieder geval een plek waar ze thuishoorde.

Er was een schrapend geluid te horen. Schuurde en knarste tegen het glas. Ulla draaide zich om, er was niets. Inbeelding, dacht ze, of misschien behoorde het ook tot het verleden. Er was een beweging van iets bleeks door het raam te zien. Ze liep ernaartoe, op bijna alles voorbereid maar niet echt bang. Er waren verhalen over geesten die te allen tijde waren verteld, verdoemde geesten die ronddoelden in de ondergrondse tunnels van Beckomberga, maar die had ze uiteraard nooit ontmoet. Als iemand zich op dit tijdstip van de avond in het ziekenhuispark bevond, was het natuurlijk een mens en met mensen kon ze omgaan, ook met degenen die anderen als levensgevaarlijk of vrijwel onmenselijk beschouwden, omdat ze wist dat het toch allemaal slechts gradaties waren in het mysterie dat de mens was.

Ze zag het gezicht nu duidelijk aan de andere kant van het onbreekbare glas. Ogen die staarden, een lichaam dat nergens kalm was, onrust en zenuwen en sprietig haar. De man was misschien in de veertig, dat was moeilijk te beoordelen op een plek waar mensen op hun twintigste al konden verouderen en hun geheugen verliezen of hun leven lang vast bleven zitten in hun kindertijd. Er was iets wits te zien rond zijn nek, droeg hij een overhemd van de provinciale raad? Of een personeelsjas?

Ulla begon tegen hem te praten, geruststellende woorden die hij natuurlijk niet hoorde, maar zo deed ze dat nu eenmaal, in alle omstandigheden met mensen praten, wie het ook waren. De mond van de man bewoog ook, gaapte of kauwde hij, of wilde hij echt iets van haar? Ze pakte de grootste van de sleutels, zo zwaar dat hij gaten in je zak maakte, en deed het raam open.

De man sprong op en struikelde. Hij vluchtte weg naar het Medisch Centrum, voorovergebogen en met grote stappen.

‘Wacht, kan ik je ergens mee helpen?’ riep ze het park in. ‘Mijn naam is zuster Ulla, Ulla Andersson, kan ik iets voor je doen?’

Een donker silhouet aan de rand van het schijnsel van een lantaarn, en toen was hij weg. Ulla zag nog net twee bruine broekspijpen fladderen, het patiëntenuniform van de provinciale overheid. Bleef nog even staan terwijl de duisternis inviel met diepbloauwe wolken.

Waarschijnlijk zou de nacht kouder worden dan dit.

Ze haalde haar laatste persoonlijke spullen uit de kast en controleerde of er geen medicijnen of kostbare voorwerpen van de patiënten waren achtergebleven. Een paar Trilafon- en Hiberna-verpakkingen, een leesbril, een horloge. Dat was het wel, dacht ze, en ze overwoog om het schilderij van een blauwe vogel ter herinnering mee te nemen. Ze had het zo veel jaren in het kantoor zien hangen dat ze nauwelijks nog merkte dat het er was. Het voelde verkeerd om het eraf te halen, het hoorde daar thuis.

Zoveel was er trouwens nu ook weer niet om zich te herinneren.

Op weg naar buiten maakte ze de deur van de waskamer ook open. Verdwenen waren de geuren van urinezakjes en ondersteken, gesteriliseerd tot in de eeuwigheid. Ulla controleerde of er geen giftige schoonmaakmiddelen stonden en ze bleef nog even rondhangen, een waarnemend ziekenverzorgster in Malmö had daarmee in de jaren tachtig vierentwintig demente bejaarden van het leven beroofd. Een deur leidde naar de binnenplaats. Ze liet het donker van de avond en de voorjaarslucht binnen en merkte dat ze het koud had.

De verzorgers hadden daar altijd op de trap gezeten, om te roken en soms ook te roddelen. Ze hadden de deur ook gebruikt als sluipt-

route om makkelijker naar buiten te kunnen gaan met de patiënten, hadden tafels en stoelen neergezet en er 's zomers met hen koffie zitten drinken. Ze tuurde in de duisternis naar de schuilplekken tussen de huizen om te zien of ze de wegvluchtende man in het oog kon krijgen. Hij was haar bekend voorgekomen. Niet uit een van haar gewone afdelingen, maar iemand die lang in Beckomberga had gezeten, kende je toch. Het beeld kwam haar voor ogen van een schip met zwarte zeilen dat tevoorschijn gleed uit het verleden, over rivieren van eeuwen geleden, het gekkenschap dat was bevrucht met de waanzinnigen en verlorenen, landlopers en ongelukkigen van wie de steden af wilden en die ze veroordeelden naar havens te zeilen waar niemand hen aan land zou laten, door de nacht en de vergetelheid, in het gekrijs dat opsteeg uit de dalen van de rivieren, *jezus, jezus, het moet branden, branden...*

Ze trok de achterdeur dicht, maar niet helemaal. Ze liet hem op een heel klein kiertje staan.

Daarna liep ze er voor de laatste keer vandaan.

EVA LEVANDER-OLOFSSON WERD ZICH op een avond laat in augustus pas bewust van de grenzen die in haar waren verzet toen ze afweek van het geasfalteerde voetpad en het bosje achter zijn huis in liep.

Er scheen licht binnen, in het vierde rijtjeshuis. Ze bleef achter een rotsblok staan. De bomen waren nog groen en hielden haar goed verborgen. De avond was snel gekomen zoals hij dat in de late zomer deed, maar de warmte was gebleven. Ze zag vingerhoedskruid en stokrozen in de bloemperken, de laatste bloei voordat de herfst er zou zijn.

Er was niemand te zien in het huis, maar er brandde licht in een slaapkamer op de bovenverdieping, de enige daar waarvan ze de gordijnen open hadden gedaan. Op een muur in de woonkamer fladderde een schaduw tevoorschijn uit de keuken, ze waren thuis. Eva wist van de bouwtekening hoe de kamers zich tot elkaar verhielden. De rijtjeshuizen behoorden tot de exclusievere van de huizen die in de omgeving waren gebouwd, van grijze baksteen en een beetje in de Engelse stijl gebouwd met gebroken daken en brede ramen die meer lieten zien dan wat iemand eigenlijk wilde weten.

Een witte hoekbank en een tafel van eiken en marmer, een enorme plafonddlamp die vrij leek te zweven in de bijna zeven meter hoge woonkamer. Er stonden een paar witte orchideeën in de vensterbank,

poseerden met stijve elegantie, kijk eens, hier wonen wij! Ze dacht dat het allemaal of heel mooi was of best wel riskant en werd duizelig toen ze besepte dat ze daar echt naar binnen stond te kijken.

In meerdere van de huizen ernaast zag ze soortgelijke bloemen, alsof er een afspraak was over orchideeën. Trillingen en kleuren en luide muziek verspreidden zich over het gras, in het volgende huis zat een jongen voor de tv, in een ander zag ze een jonge vrouw naar het raam lopen. Eva stapte achteruit tegen het rotsblok, vroeg zich af wat er te onderscheiden zou zijn in het bosje buiten. Een gestalte in een trainingspak die daar niet hoorde te zijn, een gezicht, een nachtmerrie? Waarschijnlijk zag de vrouw alleen haar eigen spiegelbeeld weerkaatst in het raam, ze leek niet te reageren. Het was tenslotte zo helder daarbinnen, zo verdomde witgeboend en verlicht door spots en muurlampen dat niemand in het donker buiten zou kijken waar Eva stond tussen de boomstammen en rotsblokken die er lagen sinds het landijs zich terug had getrokken, verborgen in een bosje met struiken.

Ze leunde naar het ruwe oppervlak van het rotsblok toe, rook de geur van mos en vermolming. Aan haar voeten lagen bierdoppen en oude plastic troep die zich de grond in had gevretten. Een geur van gegrild vlees van een van de terrassen waar ze zich nog in de zomer dompelden.

Ga naar huis, zei ze tegen zichzelf, en ga daarna verder, *werk eraan*, doe alles wat iedereen zegt dat je moet doen ook al weet je goed dat ze het verkeerd hebben en dat niemand zich met zekerheid kan uitspreken over wat er in een ander mens omgaat. En misschien moet je *liefde* niet altijd begrijpen, maar alleen proberen erin te berusten.

Het was een woord dat steeds terugkwam, dat berusten.

De maan gleed achter de wolken. Daarna zag ze iets bewegen op de trap.

Svante droeg zijn tuinbroek, dat was het eerste wat ze zag. Dezelfde die hij altijd had gehad, onder de verfspatten uit een andere tijd die er in de was nooit uit waren gegaan. Ze hadden de muren in de slaapkamer toen lichtgroen geverfd.

Zijn hand op de gebogen leuning, zijn schouders die zo gespannen

leken. Eva dacht dat hij zou moeten trainen, of gemasseerd moest worden. Het was eerder een gevoel dan een feitelijke constatering, iets wat je wist wanneer het lichaam van een ander als een fysieke herinnering in je eigen lichaam bestond.

Ze kon nog steeds zijn huid tegen haar handen voelen. De ietwat ruwe, krachtige huid en de spiermassa eronder. De hardheid in zijn schouders wanneer ze ze masseerde, de lijn waar zijn nek zachter werd.

Eva slikte toen Svante het mes uit de schede aan zijn riem trok. Het leren foedraal, het heft van berkenhout, er was niets van te zien op deze afstand maar ze wist het evengoed. Ze had hem het mes zelf ooit gegeven als kerstcadeau.

Een paar platte bruine pakketten stonden tegen een muur gestapeld, die bewezen dat het nog niet te laat was. Er waren ook een paar verhuisdozen, misschien zaten zijn dierbare vinylplaten erin die ze nog niet op de planken uitgestald had zien staan, of alle boeken over bunkers en slagen tijdens de Tweede Wereldoorlog en misschien ook wat prullen van zijn vriendin die de kamers zouden vullen en binnenkort, het kon nu elke dag zijn, de illusie van een huis zouden voltooien.

Svante maakte een snee langs de rand van een langwerpige pakket, keerde het om op de vloer. Nog een boekenkast. Hij las de instructies en draaide spaanplaten om, was hier nooit goed in geweest, al zou hij dat nooit toegeven. Wat een eenvoudige inspanning vergde, verveelde hem, het volgen van een handleiding. Svante werkte liever grote visioenen uit dan dat hij iets in elkaar zette wat anderen hadden bedacht. Eva herinnerde zich hoe ze naar schroeven had moeten zoeken die weg waren geraakt. Het eindigde er altijd mee dat Svante stond te schelden op IKEA, die iets verkeerd had gestuurd, en dan lag de schroef toch ergens in een hoek.

Ze zag de brokstukken van wat eens van haar was geweest.

Een non-figuratief schilderij boven de tafel in de hal dat in hun slaapkamer in Vasastan had gehangen, zijn handen. De fauteuil die ze samen hadden gekocht bij een antiekwinkel aan het Odenplan, die opnieuw was bekleed in het wit. Svante had hem gekregen bij de scheiding, Eva gaf niets om spullen, hij had alles mogen nemen wat

hij wilde hebben. Ze was genereus om te laten zien dat ze niet kwaad om hem was, al had ze soms zin om erop los te slaan, en misschien ook om de schuld af te betalen dat ze wilde scheiden. Als het er hetzelfde uitzag in het appartement nadat ze eruit was verhuisd, zou hij misschien niet zo veel verschil merken en haar minder verwijten maken, dan zou zijn verbittering eerder voorbij zijn. Neem wat je wilt, zei ze, spullen zijn niet belangrijk voor me.

En nu stond hun oude fauteuil daar in zijn nieuwe bekleding en Svante kwam overeind en liep naar de keuken. Ze begreep dat ze elkaar daar ontmoetten, twee schaduwen die er een leken te worden.

Hoewel de zomerwarmte er nog steeds was, bijna een tropisch vochtig gevoel in de lucht, kreeg ze het koud van het stilstaan. Het deed pijn in haar onderrug. Ze bedacht weer dat ze weg zou moeten gaan, maar er was iets met het in elkaar zetten van die boekenkast. Misschien het laatste wat op zijn plek zou komen, iets onherroepelijks.

Svante kwam terug met een schaal in zijn hand, waar hij alle schroeven en pluggen in deed. Eva dacht dat ze vermoeidheid en tegelijkertijd iets ijverigs in zijn bewegingen zag, alsof hij zich wilde haasten maar het niet echt kon. Hij was niet meer heel jong. Eva vroeg zich af hoe vaak hij daarbij stilstond. Of daar de spanning vandaan kwam, de druk om te voldoen aan de verwachtingen van de aanzienlijk jongere vrouw die net op dat moment zichtbaar werd in de deuropening van de woonkamer, gekleed in iets lichtgroens en fladderigs wat haar slankheid benadrukte. Ze heette Jannike. Haar achternaam was niet interessant. Haar haar was zo opgestoken dat het leek alsof het haastig bij elkaar was geflanst, waarbij de losse plukken precies goed naar beneden vielen.

Eva hoorde natuurlijk niet wat ze tegen elkaar zeiden. Ze keek naar een stomme film waarin de bewegingen klein waren en de gezichtsuitdrukkingen onduidelijk, ze kon alleen proberen de betekenissen te raden. Waren de glimlach en de hand die lichtjes over Svantes bovenarm streek echt de liefdesuitingen van de jonge Jannike? Of een manier om hem te manipuleren?

Geloofde hij er echt in?

De zijstukken zaten op hun plek, net als de bovenkant en het voetstuk, toen Svante overeind kwam en naar de klok keek. Hij tastte naar zijn borstzak en haalde er een doosje snus uit. Schudde het en trok een grimas, zei nog iets wat niet te horen was, maar Eva begreep het evengoed. Het was een simpel toneelstukje dat alles misschien veranderde.

Hij stak het mes in de schede en liep naar de hal aan de andere kant van het huis, de buitendeur. Jannike verzamelde de kartonnen dozen en stopte een papieren tas met afval in zijn hand, ze kuste hem op zijn wang.

Tenminste op zijn wang.

Daarna kuste Svante haar echt en Eva wendde zich af.

Het was bijna stil in het park. Verkeersgeluiden in de verte, motorgedreun van een vliegtuig op weg naar de Bromma-luchthaven. Muziek uit een raam dat ergens openstond. Ze had moeten horen dat Svante de auto startte. Hij had altijd de Audi genomen, ook al moest hij maar honderd meter ver weg zijn, maar dat geluid kwam niet. In plaats daarvan zag ze hem aan komen lopen aan het eind van de rijtjeshuizen. Eva verborg zich achter de zwerfkei tot hij voorbij was.

Daarna deed ze de capuchon van haar jas omhoog en volgde hem op een afstandje.

Er kwam een taxi aanrijden, iemand stond op zijn terras te roken. Verderop zag ze een paar tienermeisjes skateboarden over de voetpaden. De nieuwe woningen hadden zich stukje bij beetje over het park verspreid en de sporen van wat er niet meer was weggedrongen. Er waren schommeldieren en een zandbak voor een van de oude huisjes dat nu een kinderdagverblijf was, torenflats waren opgeschoven met balkons van glas. Alleen in het hart van Beckomberga was de geschiedenis zo monumentaal dat die zich niet in een handomdraai liet veranderen, vier massieve bakstenen gebouwen die in de jaren veertig waren opgericht om plaats te bieden aan het grootste psychiatrische ziekenhuis van Europa. Twee vleugels, het Grote Vrouwen en het Grote Mannen, keerden hun voorgevels naar elkaar, gesloten en on-

neembaar. Ook daar zouden woningen komen, die al voor vele miljoenen waren verkocht. Er stonden bouwbarakken voor de deuren en in een huis met een klokkentoren op het dak woonden al mensen, maar 's avonds en 's nachts heerste er een onbestemde duisternis. Eva herinnerde zich hoe duizelig je werd als je omhoogkeek naar de voor-gevels. In haar tienerjaren had ze met haar vriendinnen brommers voor het hek geparkeerd en waren ze eroverheen geklommen. Ze herinnerde zich oude mannen met pruimtabak die lekte en een vrouw die schuttingwoorden siste en de hele tijd op haar borst sloeg. Een aantal patiënten had sinds de jaren dertig opgesloten gezeten. De verhalen hadden de ronde gedaan in de buitenwijken, slechte sprookjes over gekken die waren ontsnapt, koningen en staatsministers die in het geheim werden opgenomen en ongelukkige kunstenaars en dichters die schiepen en schreven en stierven achter de muren van Beckomberga, want misschien was kunst een onderdeel van een krankzinnigheid die mensen nog niet helemaal begrepen.

Ze wist niet wat waar was. Alles was nu toch weg.

Langs de weg waar Svante liep waren alleen de nieuwe rijtjeshuizen te zien, hier waren ze geel geverfd. Eva volgde hem op een afstand door een oude appelboomgaard en daarna hield het terrein op. Alleen een lage schutting, waar het hek vroeger hoog was geweest.

Svante bleef stilstaan bij een rij vuilniscontainers. Ze hoorde hoe hij de kartonnen dozen wild kapotstampte, het geluid van brekend glas wanneer hij de lege flessen erin gooide.

Als hij zich nu omdraait en hiernaartoe loopt, blijf ik staan, dacht ze. Dan komt hij er niet onderuit, en ik ook niet.

Herinner je je waar je het de eerste keer over had, Svante, over alles wat een mens verbergt? Over wat anderen zien, en dat we onszelf niet eens kennen?

Eva zag zijn rug nu verder weg, ja, hij moest natuurlijk ook snus kopen. Het voetpad kronkelde tussen appartementencomplexen. Honderd jaar geleden had ze daar een nacht geslapen, in een appartement dat op een taartpunt leek, maar ze was allang vergeten met wie.

Aan de weg was een Thais afhaalrestaurant net gesloten, de geuren

van kokos en curry waren blijven hangen. Aan de overkant van de Spångavägen, bij de kruising met de Bällstavägen, was een Ica-winkel die nog een paar minuten open was. Daar was hij naar op weg.

Ik weet dat het niet makkelijk is. Misschien is het het moeilijkste wat er is, liefhebben en jezelf bedriegen.

De weemoed van een nazomer in de lucht, een geur van naderende regen. Ze zouden elkaar zogenaamd bij toeval kunnen tegenkomen wanneer hij de winkel uit kwam. Eva stak de straat over en liep zo langzaam als ze kon. Bleef bij de ingang staan, waar een vrouw zat te bedelen.

In elkaar gedoken en ingepakt in rokken en dekens, met een mok en een klein bordje in haar hand.

‘Hallo, veel dank.’

Het was geen verplichting om aalmoezen te geven. Misschien maakte je het alleen maar erger door iets te geven, Eva wilde er op dit moment helemaal niet over nadenken.

‘Hallo, kronen, veel dank, hoi.’

De vrouw kwam overeind, hield de foto van haar kinderen op. Eva hield er niet van wanneer ze zich opdrongen. Het was één ding om op de grond te zitten, dan kon je kiezen of je wel of niet naar beneden wilde kijken, geld wilde geven of niet. Ze had dat soms gedaan, en een enkele keer ook een boterham of een oude paraplu, maar er kwamen alleen maar meer en meer bedelaars op straat.

Eva maakte een veelzeggend gebaar met lege handen.

‘Ik heb geen contant geld,’ mompelde ze, *‘no money.’*

Het was gelogen, ze had een briefje van honderd in haar zak, maar het moest toch voortkomen uit de *wil* om te geven? Svante stond bij de kassa daarbinnen, hij had een mandje gevuld. Het was bijna elf uur, een van de laatste klanten liep naar zijn auto.

‘Hé moeder, hallo, veel dank.’

‘Verdomme!’ Eva dacht niet na, het gebeurde gewoon. Haar arm schoot uit en raakte bijna het gezicht van de vrouw, opvlammende woede.

‘Moeder, moeder, veel dank.’

Zelfs dat hielp niet. Koppig wees de vrouw naar haar mond en hield de foto van de kinderen omhoog. Eva probeerde naar Svante te kijken, maar de bedelares stond in de weg met haar sjaal en haar handen die overal tegelijk waren.

‘Please, kronen, veel dank.’

‘Maar begrijp dan wat ik zeg, ik heb geen geld!’

Eva rukte de foto uit haar hand. Een jongen en een meisje kon ze nog net zien voordat ze hem wegslingerde. Zag hoe hij werd gegrepen door de wind en in een wijde boog over de Bällstavägen gleed. Op hetzelfde moment voelde ze een verandering in de lucht, een geluid als een inademing toen de deur openging.

‘Eva? Wat doe jij hier?’

En daarna ging alles mis. Misschien kwam het door de aanwezigheid van de bedelares of was het de situatie die door haar vingers glipte, maar niets van alles wat ze wilde zeggen kwam eruit. Alleen een dom soort gestamel, zinnen die ze niet kon afmaken omdat hij haar zo vreemd aankeek. Dezelfde blik waardoor ze zich ooit zo enorm zwak had gevoeld en tegelijkertijd veiliger dan ooit. Bleek grijsbruin, als schors op een boom.

‘Volg je me?’ zei hij. ‘Ben je niet goed snik?’

Alsof ze hem kwaad wilde doen, dat was juist het laatste wat ze wilde. Hij was al op weg naar de oversteekplaats.

‘Svante, wacht...’

Nu was ze gedwongen achter hem aan te rennen.

‘We moeten toch evengoed met elkaar kunnen praten. Luister je, Svante, wacht nu even...’

Hij draaide zich niet eens om, keek alleen naar rechts en naar links waar geen auto’s waren en praatte recht voor zich uit in de avond.

‘We hebben elkaar niets te zeggen. Ga naar huis, en ik bedoel nu meteen, ga voor eens en altijd weg.’

Eva pakte hem bij zijn arm. Hij meende niet wat hij zei, dat wist ze. Er klopte iets niet aan zijn stem. Ze hoorde de woorden en de kilte erin natuurlijk, ze was niet doof, maar tegelijkertijd school er iets an-

ders onder, iets gevoelig, iets teers wat op het punt stond te breken. Hij zei wat hij moest zeggen en niet wat hij diep vanbinnen voelde. Eva had hem zo goed leren kennen in de jaren dat ze samen waren geweest.

Ze hoorde de bedelares ergens vandaan roepen, de vrouw was overgegaan op het Roemeens of welke taal het ook was, een achtergrondkoor van felle lettergrepen en misschien vloeken die vlogen en dansen als insecten.

‘Ik heb zoveel nagedacht,’ zei Eva, ‘en ik weet dat het ook mijn schuld was, dat spijt me.’

‘Houd op,’ zei Svante, ‘dit heeft geen zin.’

‘Ik wil alleen dat je nog één keer nadenkt voordat...’

Hij duwde haar hand weg en begon de straat over te steken. Eva voelde een woedeaanval opkomen, was dat niet typisch iets voor hem? Iemand de rug toekeren was zo verdomde respectloos, nooit lang genoeg blijven om echt te luisteren naar wat ze te zeggen had.

Ze haalde hem in bij de ronde huizen. Er was zo’n kloprek voor matten die niemand meer gebruikte. Buiten het bereik van het licht van de straatlantaarns.

‘We moeten in ieder geval over Filip kunnen praten,’ zei ze. ‘Dit raakt hem tenslotte ook.’

‘Volg je me daarom, om over Filip te praten?’

Hij stond nu in ieder geval stil. Er was iets met zijn gezicht en zijn blik wat ze niet goed kon onderscheiden in het donker. Ze herkende het niet. Svante kon onredelijk kwaad worden over futiliteiten, maar dit was iets anders. Een gevoel dat uit donkere dieptes moest komen die zij nooit had bereikt.

‘Ik volg je niet,’ zei ze. ‘Ik ging boodschappen voor het ontbijt kopen, ik kon toch niet weten dat jij...’

‘Maar ga het dan kopen, verdomme.’

‘Het maakt niet uit wat ik wilde gaan kopen, daar gaat het niet...’

Een passerende auto verlichtte hen allebei en heel even was het alsof ze de jongere Svante in zijn gezicht zag. Hij keek naar alle kanten, naar alles wat er was behalve naar haar.

‘Jezus Eva... Wat is het dat je niet begrijpt? Ik wil je nooit meer zien, begrijp je dat? Ga, ga gewoon weg.’

De schaduwen sloten zich om hen heen, de nacht viel in terwijl ze daar stonden. Eva dacht dat ze zijn verdriet in haar eigen lichaam kon voelen, verdriet over het feit dat ze hier terecht waren gekomen. Er was een plotselinge windvlaag, ergens vandaan. Daarna pijn, die puur lichamenlijk was. Ze begreep niet waarvandaan of waarom. Iets had haar hoofd geraakt, het schoot als een bliksem in haar nek. Ze zag dat de huizen begonnen te zwaaien en daar was het kloprek, dat honderdtachtig graden werd gedraaid en boven haar leek te hangen, het geluid van iets zwaars wat op de grond plofte. De tijd maakte zich los van de plek. Houd me vast, dacht ze. Een gezicht cirkelde om haar heen, was het dat van hem? Daarna werd de hemel opengereten.